

رحمان شریف زاده

.....

مذاکرہ با اشیا

.....

برونو لاتور و نظریہ کنشگر-شبکہ

فهرست مطالب

۱۱	فصل اول. کلیات
۱۱	۱.۱ مقدمه
۱۲	۱.۲ برونو لاتور
۱۳	۱.۳ لاتور و مطالعات علم و فناوری
۱۵	۱.۳.۱ برساخت‌گرایی اجتماعی، برساخت‌گرایی جمعی
۱۷	۱.۳.۱.۱ توسیع اصل تقارن
۱۹	۱.۴ لاتور و نظریه کنشگر-شبکه
۲۰	۱.۴.۱ از ساختارهای انسانی به پیوندهای انسانی-غیرانسانی
۲۴	۱.۵ نظریه کنشگر-شبکه، همدلان و ناهمدلان
۲۸	۱.۵.۱ نظریه کنشگر-شبکه چه چیز نیست؟
۳۹	فصل دوم. شبکه‌های ناهمجنس
۳۹	۲.۱ مقدمه
۴۰	۲.۲ نقطه شروع: تعلیق مفاهیم، تعاریف و تمایزات
۴۶	۲.۳ کنش‌ها و کنشگران
۴۷	۲.۳.۱ اصل غیرفروکاست‌پذیری

۳.۳ بازدید مشاهده‌گر ۱۳۸

۳.۴ تحلیل نشانه‌شناختی متون ۱۳۹

۳.۵ مسیر ساخت و ردیابی اثرها ۱۴۱

۳.۵.۱ تعریف درونی واسطه‌ها و کنش‌ها ۱۴۲

۳.۵.۲ تحلیل‌گر و عدم اطمینان ۱۴۴

۳.۶ بازسازی مسیر ساخت ۱۴۷

۳.۶.۱ تعیین نقطه شروع مسیر ۱۴۷

۳.۷ نمودارهای اجتماعی-فنی ۱۴۹

۳.۷.۱ سیستم‌ها و پارادایم‌ها ۱۵۰

۳.۸ تبیین، توصیف و توسعه شبکه ۱۵۲

۳.۸.۱ فرازبان و فروزبان ۱۵۴

۳.۹ بازنویسی متن‌ها ۱۵۷

فصل چهارم. وساطت مصنوعات

۴.۱ مقدمه ۱۶۱

۴.۲ رویکردهای اولیه در باب تکنولوژی ۱۶۴

۴.۳ بازفهمی تکنولوژی و انسان: چندرگه‌ها ۱۷۱

۴.۴ تکنیک به‌مثابه ذات یا به‌مثابه وصف ۱۷۴

۴.۵ وساطت مصنوعات ۱۷۷

۴.۶ گذر از دوگانة تکنولوژی خودمختار/تکنولوژی به‌مثابه وسیله ۱۸۹

۴.۷ گذر از متافیزیک سلطه ۱۹۰

فصل پنجم. چگونه واقعیت‌های علمی ساخته می‌شوند؟!

۵.۱ مقدمه ۱۹۷

۵.۱.۱ واقع‌گرایی علمی و برساخت‌گرایی ۱۹۸

۵.۱.۱.۱ واقع‌گرایی علمی و دوگانگی سوژه-ابژه دکارتی ۲۰۱

۵.۱.۱.۲ برساخت‌گرایی اجتماعی، تجربه‌گرایی اولیه و معرفت‌شناسی کانتی ۲۰۶

۵.۲ ساخت واقعیت ۲۱۸

۵.۲.۱ چه موجودی مصنوعی است؟! ۲۱۸

۲.۴ کنشگران، کار، و اهداف ۴۹

۲.۵ منازعه و مذاکره ۵۲

۲.۶ اتصال‌ها و پیوندها ۵۴

۲.۶.۱ ناهمجنس‌بودن پیوندها ۵۶

۲.۷ پیوندها و بازتعریف ماهیت کنشگران ۵۹

۲.۷.۱ فازی‌شدن مرزهای ماهوی ۶۷

۲.۸ چندرگه‌بودن کنشگران ۷۱

۲.۸.۱ پراگماتگنی ۷۳

۲.۸.۲ اجتماع چندرگه‌ها، در مقابل جامعه انسانی ۷۸

۲.۹ کنشگر و بازیگر ۸۱

۲.۹.۱ کنشگر-شبکه و بازیگر-شبکه ۸۲

۲.۱۰ ترجمه ۸۶

۲.۱۰.۱ روش‌ها و تاکتیک‌های ترجمه ۹۰

۲.۱۱ واسطه و وسیله صرف ۱۰۱

۲.۱۱.۱ وساطت و فرارفتن از علت‌ها ۱۰۴

۲.۱۱.۲ وساطت و علت توزیع‌شده ۱۰۶

۲.۱۲ مقاومت در برابر ترجمه‌ها و وساطت‌ها ۱۰۹

۲.۱۲.۱ تکثیر جعبه‌سیاه‌ها ۱۱۱

۲.۱۳ پیوند و سخنگو ۱۱۴

۲.۱۳.۱ پیوندهای قوی و آزمون‌های استحکام ۱۱۵

۲.۱۳.۲ ضعف‌ها و استراتژی‌های تقویت ۱۱۹

۲.۱۳.۳ پیش‌بینی‌پذیر کردن رفتار واسطه‌ها ۱۲۱

۲.۱۴ جعبه‌سیاه‌ها ۱۲۳

۲.۱۴.۱ جعبه‌سیاه و تمایز محتوا از زمینه ۱۲۷

۲.۱۵ سخنگو، جعبه‌سیاه، مسئول ۱۳۰

فصل سوم. ردیابی کنشگران

۳.۱ مقدمه ۱۳۳

۳.۲ تعلیق پدیدارشناختی و بیگانگی مردم‌شناختی ۱۳۴

۳.۲.۱ مسئله تعلیق کامل یا تازه‌وارد محض ۱۳۵

۳۱۷.....	۶.۲.۴ انسان‌ها همیشه آغازکننده‌اند.....	۲۲۴.....	۵.۳ برساخت‌گرایی جمعی لاتور.....
۳۱۹.....	۶.۳ عاملیت توزیع‌شده؛ عنکبوت یا مورچه!.....	۲۲۵.....	۵.۳.۱ تبدیل‌کردن؛ مفصل‌بندی گذارده‌ها.....
۳۲۳.....	۶.۳.۱ عاملیت توزیع‌شده و مسئولیت.....	۲۲۹.....	۵.۳.۲ فرایند تبدیل‌ها و مفصل‌بندی.....
۳۲۷.....	۶.۴ ماهیت شبکه‌ای کنشگران؛ شبکه‌های بی‌پایان.....	۲۳۰.....	۵.۳.۳ مذاکره با انسان و غیرانسان؛ روش اقناع علمی.....
۳۳۱.....	۶.۴.۱ ماهیت شبکه‌ای و این‌همانی.....	۲۳۸.....	۵.۳.۴ از کنشگری تا بازیگری؛ از وجود به ماهیت.....
۳۳۵.....	۶.۵ بازگشت دوگانگی‌ها و ذات‌ها.....	۲۴۱.....	۵.۳.۵ کشف یا ساخت بازیگر؟.....
۳۳۸.....	۶.۶ حقیقت و قدرت.....	۲۴۶.....	۵.۳.۶ از اشیا به نوشتارها: از ماده به فرم.....
۳۴۰.....	۶.۶.۱ قدرت حقیقت را می‌سازد؟.....	۲۵۱.....	۵.۳.۷ سخنگو و دیگران.....
۳۴۹.....	۶.۶.۲ هدف وسیله را توجیه می‌کند؟.....	۲۵۲.....	۵.۳.۷.۱ برگشت از نوشتار به شیء؛ جریان صدق.....
۳۵۵.....	۶.۷ آیا نظریه کنشگر-شبکه نقدپذیر است؟!.....	۲۵۴.....	۵.۳.۷.۲ جهت‌های مثبت و جهت‌های منفی.....
۳۵۶.....	۶.۸ زبان تغییر می‌کند ولی داستان یکی است؟.....	۲۵۹.....	۵.۳.۷.۳ از تغییر جهت‌مندی تا تغییر خود گزاره.....
۳۶۰.....	۶.۹ بلور در مقابل لاتور.....	۲۶۳.....	۵.۳.۷.۴ ارجاع به دیگران؛ تکثیر جعبه‌سیاه‌ها.....
۳۶۰.....	۶.۹.۱ تغییر طبیعت یا باور به طبیعت؟.....	۲۶۵.....	۵.۴ تاریخ‌مندی اشیا.....
۳۶۴.....	۶.۹.۲ برنامه حداکثری نیز به اشیا عاملیت می‌دهد؟!.....	۲۷۲.....	۵.۵ سوژه و ابژه؛ علت یا معلول؟.....
۳۶۶.....	۶.۹.۳ آیا می‌توان از عوامل اجتماعی گریخت؟.....	۲۷۵.....	۵.۵.۱ چهره دوگانه دانشمندان.....
۳۶۸.....	۶.۱۰ آیا توصیف به‌تنهایی کافی است؟.....	۲۷۸.....	۵.۶ برساخت‌گرایی لاتور و چند مسئله فلسفی.....
۳۷۷.....	۶.۱۱ تاریخ اجتماعی و اشیا.....	۲۷۸.....	۵.۶.۱ واقعیت‌های حقیقی یا ساخت‌های خوب؟.....
۳۸۲.....	۶.۱۲ دو جامعه و یک واقعیت علمی.....	۲۸۰.....	۵.۶.۲ عینیت یا استحکام؟.....
۳۸۵.....	۶.۱۳ برساخت‌گرایی منطقی.....	۲۸۳.....	۵.۶.۳ جهان‌شمولی یا گسترش شبکه.....
۳۸۶.....	۶.۱۴ واقع‌گرایی برساخت‌گرایانه و نسبی‌گرایانه.....	۲۹۰.....	۵.۶.۴ ساخت‌ها، وجود نسبی و خیانت کنشگران.....
۳۸۹.....	منابع.....	۲۹۵.....	۵.۶.۵ تقدم کنش بر نظریه.....
		۲۹۹.....	۵.۶.۶ نسبی‌گرایی نسبی‌گرا.....
		۳۰۳.....	۵.۶.۷ شکاکیت طبیعی شده.....

فصل ششم. نقدها و پاسخ‌ها

۳۰۷.....	۶.۱ مقدمه.....
۳۰۷.....	۶.۲ تقارن تعمیم‌یافته؛ انسان مانند‌گرایی.....
۳۰۸.....	۶.۲.۱ قصدمندنبودن غیرانسان‌ها.....
۳۰۹.....	۶.۲.۲ کنش و عاملیت در مقابل رفتار و کارکرد.....
۳۱۰.....	۶.۲.۳ تفاوت هستی‌شناختی انسان و غیرانسان.....

فصل اول

کلیات

۱.۱ مقدمه

این کتاب، جستاری است در حوزه هستی‌شناسی و نیز فلسفه علم و فناوری؛ زیرا هر بحثی در فلسفه علم و فناوری، هستی‌شناسی خاص خود را دارد و بر آن مبتنی است. وقتی شما هستی‌شناسی را دست‌کاری کنید علم‌شناسی و تکنیک‌شناسی شما هم تغییر می‌کند، و به همین شکل نمی‌توانید فلسفه علم یا فناوری خود را تغییر دهید مگر این‌که هستی‌شناسی خود را تعدیل کنید. برونو لاتور^۱، در مقام یکی از مهم‌ترین چهره‌های فلسفه علم و فناوری معاصر، به همراه چند همفکر دیگر، در مقابل کسانی چون دیوید بلور، بری بارنز و هری کالینز جریان جدیدی را در حوزه مطالعات علم و فناوری^۲ شکل داده است. این جریان بر هستی‌شناسی جالبی مبتنی است که با عنوان «نظریه کنشگر-شبکه» شناخته می‌شود. نظریه کنشگر-شبکه، دیدگاه لاتور را در مقابل دو جریان عمده

1. Bruno Latour

2. science and technology studies

برونو لاتور نویسندهٔ پرکاری است. از وی تعداد زیادی کتاب و مقاله به چاپ رسیده است. عناوین برخی از کتاب‌های مهم وی عبارت‌اند از: *زندگی آزمایشگاهی* (۱۹۸۶)، *علم در کنش* (۱۹۸۷)، *پاستوریزه کردن فرانسه* (۱۹۹۳)، *ما هرگز مدرن نبوده‌ایم* (۱۹۹۳)، *امید پاندورا* (۱۹۹۹)، *بازتعمیر امر اجتماعی* (۲۰۰۵). او برای فعالیت‌های علمی و پژوهشی خود موفق به دریافت جوایز متعددی شده است؛^۱ از جمله جایزهٔ مهم هلبرگ^۲ برای بازتعبیری که از نسبت مدرنیسم و پیشامدرنیسم و دوگانگی‌های انسان و غیرانسان، طبیعت و جامعه به دست می‌دهد. این جایزه نزدیک‌ترین جایزه به جایزه نوبل در حوزه علوم انسانی است.

۱.۳ لاتور و مطالعات علم و فناوری

لاتور را یکی از متفکران شاخص مطالعات علم و فناوری می‌شناسند. وی به همراه کسانی چون میشل کالن و جان لا در مرکز جامعه‌شناسی ابداعات پاریس برای چند دهه دیدگاهی نو را دربارهٔ نوآوری‌های علمی، تکنیکی، فرهنگی و سیاسی بسط داده‌اند. دغدغه اصلی آن‌ها این است که فهم جدیدی از نحوه شکل‌گیری نوآوری‌ها، به‌ویژه نوآوری‌های علمی و فنی، ارائه دهند. در یک جمله می‌توان گفت: آن‌ها به دنبال آن‌اند که نقش انسان و غیرانسان را در کنار هم، در نوآوری‌ها، بازشناسی کنند؛ این‌که با انسان و غیرانسان به شکلی متقارن برخورد کنند و نقش و عاملیت هیچ‌کدام را حذف یا کم نکنند و یا به دیگری فرونگاهند. این موارد مبنای اصلی نارضایتی و مخالفت آن‌ها با فلسفه علم قبل از کوهن، کوهن، و جامعه‌شناسی علم و فناوری بعد از کوهن است. به نظر آن‌ها هیچ‌یک از این جریان‌ها نتوانسته‌اند در تحلیلشان از علم و فناوری تقارن میان انسان و غیرانسان را برقرار کنند. در فلسفه علم قبل از کوهن، این غیرانسان است که در

در مطالعات علم و فناوری قرار می‌دهد: برساخت‌گرایان اجتماعی^۱ و همچنین واقع‌گرایی متداول. لاتور مرزهای معمول میان واقع‌گرایی/برساخت‌گرایی، و واقع‌گرایی/نسبی‌گرایی را درهم می‌ریزد و با تلفیق و آمیزش این دو قطب به‌ظاهر ناسازگار، مسیر جدیدی را پیش می‌گیرد. هدف و کار ما در این کتاب بازسازی هستی‌شناسی و روش‌شناسی نظریهٔ کنشگر-شبکه، کاربست آن در علم و فناوری توسط کسانی چون لاتور و پاسخ به مهم‌ترین مسئله‌ها و نقدهای مطرح‌شده علیه آن است.

۱.۲ برونو لاتور

برونو لاتور، فیلسوف و مردم‌شناس علم فرانسوی، در سال ۱۹۴۷ در شهر بون^۲ فرانسه به دنیا آمد. لاتور تحصیلات دانشگاهی خود را در دانشگاه دیژون^۳ در رشتهٔ فلسفه آغاز کرد، اما مدرک دکترای خود را در سال ۱۹۷۵ در رشتهٔ الاهیات از دانشگاه تور^۴ گرفت. او سپس به مطالعات مردم‌شناختی علاقه‌مند شد و کم‌کم با رویکرد مردم‌شناختی وارد مطالعات علم و فناوری شد. لاتور از سال ۱۹۸۲ تا ۲۰۰۶ در «مرکز جامعه‌شناسی ابداعات» تدریس کرد و همکاری دیرپای خود را با میشل کالن^۵ و جان لا^۶، فیلسوف‌های فرانسوی، آغاز کرد؛ همکاری‌ای که منجر به بسط و پرورش نظریهٔ کنشگر-شبکه گردید. او سپس به پژوهشگاه مطالعات سیاسی پاریس پیوست و هم‌اکنون نیز در این پژوهشگاه تدریس می‌کند. لاتور برای دوره‌های متعددی در دانشگاه کالیفرنیا (سن‌دیگو)، مدرسهٔ اقتصاد لندن، و همچنین دانشکدهٔ تاریخ علم دانشگاه هاروارد تدریس کرده است.

1. social constructivism

2. Beaune

3. Dijon

4. Tours

5. Michel Callon

6. John Law

۱. ر.ک.: سایت برونو لاتور: <http://www.bruno-Latour.fr/biography>